

H.J. Wolters schoolplaat 'Het Koninklijk Paleis te Amsterdam' uit 1934

Het Koninklijk Paleis anno 1993

Schoolplaten van Jetses en Sluijters hangen nu achter glas

Het Drents Museum heeft een 'ontdekingskamer' waar op kindvriendelijke wijze het een en ander over de geschiedenis van de wereld wordt verteld. Dat is mooi, maar dat in hetzelfde museum op een tentoonstelling over schoolplaten ten minste zes keer op een tekstbord staat te lezen dat H.J. Wolter een begaafd kunstenaar was, doet de bezoeker smachten naar een herwaardering van het Meester-Penneweghalte van het Drents Museum.

De ambiance van het museum nodigt uit tot zo'n strenge overweging. In de hal van het tot museum omgebouwde schoolgebouw zijn voor de gelegenheid ouderwetse schoolbanken neergezet, in een vitrine liggen rubberstempels, penhouders en andere nostalgische schoolattributen. Toch is de tentoonstelling over schoolplaten meer dan een vertederde blik achterwaarts. Mede dank zij de gedegen catalogus van Harry Schuring, Fred van den Beemt en Tijs van Ruiten weten we nu dat de Groningse kweekschooldirecteur en onderwijzer B. Brugsma in 1839 als eerste een schoolmethode ontwikkelde waarbij gebruik werd gemaakt van schoolplaten. Hij gaf het vak 'aanschouwingsonderwijs' dat geënt was op de gedachte dat de wijze waarop kinderen iets leren belangrijker is dan wat ze leren.

Naast deze formele richting ontwikkelde H.J. van Lummel in 1851 een schoolplatenreeks gebaseerd op de Realistische Richting, die voorschreef dat behalve het nauwkeurig waarnemen ook een vermeerdering van kennis onontbeerlijk was. Er ontstond in de negentiende eeuw een discussie over de vraag of schoolplaten permanent aan de muur mochten hangen of alleen als de meester het kijken begeleidde met zijn stichtelijke kennisoverdracht. De discussie duurde zo lang en de schoolplaten waren zo mooi dat de meeste scho-

Beeklandschap van Jan Sluijters uit 1926

len hun platen zoveel mogelijk aan de muur lieten hangen.

Het was diezelfde H.J. Lummel van de Realistische Richting die in 1879 de eerste serie aanschouwingsplaten voor het aardrijkskunde-onderwijs presenteerde. Kennelijk was de schoolplatenhandel interessant, want twee jaar later publiceerde P.R. Bos (inderdaad van de atlas) zijn eigen serie. Bijna een eeuw lang hebben diverse uitgeverij zich op de schoolplatenmarkt begeven. Maar de twee Groninger uitgeverij Noordhoff en Wolters waren toch het actiefst op dit gebied.

Bos had zijn serie ondergebracht bij uitgeverij Wolters. Toen Noordhoff in 1910 een aanbod kreeg van de Amsterdamse onderwijzer J.M. de Feijter om een nieuwe serie schoolplaten op poten te zetten, had hij daar wel oren naar. De nieuwe serie zou zich onderscheiden van de concurrentie door de medewerking van bekende kunstenaars. Wolters had waarschijnlijk lucht gekregen van dit idee, want in dezelfde tijd contracteerde hij de bekend geworden illustratoren J.H. Isings en Cornelis Jetses om schoolplaten te maken. Noordhoff liet zich evenwel niet afschrikken en ging met De Feijter in zee. Om

Als antwoord op de serie schoolplaten van P.R. Bos bij uitgeverij Wolters, begon uitgever Noordhoff begin deze eeuw met een serie schoolplaten die werden gemaakt door bekende kunstenaars als Jan Sluijters, H.J. Wolter en Piet van der Hem. Wolters sloeg terug met J.H. Isings en Cornelis Jetses. Hun schoolplaten, met daarnaast de originele schilderijen, hangen tot en met 7 maart in het Drents Museum in Assen.

meer gewicht aan het project te geven, werd de bekende kweekschoolleerling Rolf Schuiling als adviseur aangetrokken. Meestal ging hij met de kunstenaar op pad om ter plaatse de nodige aanwijzingen te geven. Helemaal objectief zullen zijn adviezen niet zijn geweest want de plaat *Een esch in Drente* liet een afbeelding zien van Schuiling's geboorteplaats Assen. Ook schreef Schuiling samen met Jac.P. Thijsse bij elke plaat een handleiding. Een enkele keer verscheen die handleiding pas jaren nadat de betreffende schoolplaat naar de scholen was verstuurd.

Noordhoff is tot in de jaren vijftig doorgaan met de serie waarin veertig schilderijen, aquarellen en krijttekeningen van negentien kunstenaars werden gepubliceerd. Aanvankelijk werd 150 gulden per schilderij betaald, later 250 gulden. Dat was niet buitensporig veel, want de kunstenaar moest het copyright én het schilderij aan de uitgeverij afstaan. Hij moest bij voorkeur een aquarel inleveren, omdat het lithografieprocédé (steendruk) dan het beste kleurenresultaat opleverde. De gevierde kunstenaar H.W. Mesdag kon ondanks herhaald aandringen niet tot me-

Hetzelfde beeklandschap nu

dewerking aan de serie worden overgehaald. Zelfs op het verzoek om toestemming om één van zijn bestaande doeken voor een schoolplaat te gebruiken reageerde hij met: 'op dit oogenblik geen gelegenheid'. Jan Sluijters kon wel worden gestrikt. Piet Mondriaan viel echter weer af door de halsstarrige weigering van De Feijter. Die vond Mondriaan te modern. In het begin van deze eeuw werd de Nederlandse schilderkunst gedomineerd door de Haagse School en het impressionisme. Maar er was ook de luministische tegenbeweging van jonge kunstenaars die de sensatie van het licht wilden weergeven. Behalve Sluijters, behoorden ook H.J. Wolter, Piet van der Hem, F. Hart Nibbrig en enkele andere schilders van schoolplaten tot deze moderne stroming die door Frederik van Eeden werd bestempeld als 'acute decadentie' en 'een artistiek ziekteverschijnsel'.

Zo laat de Noordhoff-serie een redelijk representatief beeld zien van Nederlandse schilderkunst uit de eerste helft van deze eeuw. Door de weigering van Mondriaan ontbrak het constructivisme van kunstenaars uit De Stijl. Dit hiaat werd in de jaren twintig en dertig bij uitgeverij Nijgh

& Van Ditmar gecompenseerd door een schoolplatenreeks van Willem van Leusden ten behoeve van het tekenonderwijs. Een deel van die wandplaten zou echter nooit het klaslokaal bereiken, omdat het depot van de uitgeverij door brand werd getroffen.

Noordhoff maakte geen winst op zijn wandplaten, maar ging toch door omdat de directie de serie als bedrijfsreclame beschouwde, een aansprekend visitekaartje. In 1968 werd de uitgeverij Erven Noordhoff overgenomen door J.B. Wolters. Pas toen werden de platen die al die jaren in herdruk leverbaar waren geweest, van de fondslijst geschrapt. Nu hangen ze in het Drents Museum achter glas. Bij elke plaat is het originele schilderij opgehangen en daarnaast hangt een moderne foto om aan te geven hoe de geschilderde plek er nu uit ziet.

De laatste plaat werd halverwege de jaren vijftig geschilderd door Johan Dijkstra. Hij kreeg zijn opdracht bij wijze van beloning voor zijn jarenlange werk als illustrator voor uitgeverij Noordhoff. De uitgeverij was erg vriendelijk voor hem, want de plaat geeft een veel natuurlijker beeld van zijn korenveld dan het in fel oranje geschilderde origineel. Ook de witte kolen op de Groenteveiling te Loosduinen van Pieter van der Hem zien er op het schilderij minder realistisch uit dan op de schoolplaat. De begaafde schilder H.J. Wolter liet op zijn schilderij *Het Koninklijk Paleis te Amsterdam* uit 1934 de tramrails weg. Hij had de aansluiting op de Realistische Richting nog niet gevonden.

De tentoonstelling 'Veranderend landschap' is tot en met 7 maart te zien in het Drents Museum in Assen.

HANS RENDERS

^{NRC} Schoolplaten 6-2-73

In de bespreking op de achterpagina (NRC Handelsblad, 27 januari) van de tentoonstelling van schoolplaten in het Drents Museum stond een onjuiste vermelding gebaseerd op onjuiste gegevens in het begeleidend boek 'Veranderend Landschap': dat de NV P. Noordhoff overgenomen is door de NV J.B. Wolters. Dit was geenszins het geval. Een fusie ontstond waardoor een nieuwe NV gevormd werd Wolters-Noordhoff onder leiding van directeuren en commissarissen van beide partijen.

F.C. Noordhoff, J. Noordhoff,
Haren.